

Краєзнавчо-бібліографічний контент веб-сайтів бібліотек Донбасу як складова краєзнавчої електронної бібліотеки

*Наталія Литвиненко,
аспірантка ХДАК*

Серед краєзнавчих інформаційних ресурсів значне місце займає бібліографічна інформація. Більшість таких документів існує на паперових носіях. З огляду на те, що все активніше з'являються й розвиваються електронні бібліотеки, у тому числі мережеві, та з кожним роком зростає інтерес до краєзнавчої інформації у віддалених користувачів, можна найближчим часом прогнозувати створення краєзнавчих електронних бібліотек. На нашу думку, це завдання насамперед обласних бібліотек України, які разом з науковими бібліотеками вищих навчальних закладів є центрами краєзнавчої бібліографічної інформації. Не виняток і Донецька обласна універсальна наукова бібліотека імені Н. К. Крупської (ДЮНБ імені Н. К. Крупської) та Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького (ЛОУНБ імені О. М. Горького), де створені передумови для такої роботи [2, 3].

Відомо, що в перекладі з англійської content означає "зміст". У нашому розумінні контент — це змістовне наповнення веб-сайту бібліотеки. Краєзнавчо-бібліографічний контент — краєзнавчо-бібліографічний зміст веб-сайтів бібліотек.

Краєзнавча бібліографічна інформація, що представлена на веб-сайтах бібліотек, різноманітна за змістом та структурою. Як відомо, особливе значення має поточна та ретроспективна репертуарна бібліографія місцевого друку. Вона власне й є основним джерелом краєзнавчої інформації. Так, бібліографія місцевого друку представлена ЛОУНБ імені О. М. Горького щонедільними оглядами луганської преси з 2000 року. Електронний аналог бібліографічного покажчика "Книги Донеччини", що виходить щорічно, містить інформацію про книжкову продукцію, надруковану на території Донецької області й включену до фондів ДЮНБ імені Н. К. Крупської. До нього увійшли відомості про наукові, довідкові, науково-популярні та художні видання. Покажчик структурований за тематичними підрозділами згідно з таблицями ББК. Науково-допоміжний апарат складається з іменного покажчика.

Найкраща книжкова продукція Донеччини представлена в покажчику "Переможці та лауреати конкурсу "Книга Донбасу", який щорічно випускає ДЮНБ імені Н. К. Крупської разом з Головним управлінням у справах інформації та видавничої діяльності Донецької обласної державної адміністрації. Посібник має два розділи: "Книги, відзначені нагородами" та "Перелік видань, представлених на конкурс "Книга Донбасу". В середині розділів матеріал згруповано відповідно до номінацій конкурсу. Видання також має іменний покажчик.

Ретроспективна репертуарна бібліографія місцевої періодики кінця XIX — початку XX століття відбивається в

електронному аналогу каталога-довідника "Місцеві періодичні видання Донеччини (1889—1917)". Укладачем включено до довідника відомості про газети й журнали, що виходили з 1889 по 1917 рік на території сучасної Донецької області. Підтримуючи думку укладача, вважаємо, що дореволюційна преса є важливим джерелом тогочасної документальної та фактографічної інформації. Вважаємо, що такий значний бібліографічний ресурс доцільно у разі можливості представити в гіпертекстовому вигляді, тобто зробити його доступнішим та зручнішим.

Також важливим ретроспективним бібліографічним ресурсом є розміщений на веб-сайті ЛОУНБ імені О. М. Горького бібліографічний покажчик "Луганщина на сторінках рідких і цінних изданій ЛОУНБ імені А. М. Горького второй половины XIX в. — первой половины XX в.". Покажчик містить відомості про літературу з історії, соціально-економічного розвитку, географії, етнографії, культури Луганщини за величезний проміжок часу від заселення краю до середини минулого століття.

Краєзнавча фактографічна інформація подана насамперед у таких формах, як краєзнавчі фактографічні бази даних. Серед них слід назвати: "Видатні діячі Луганщини", "Видатні краєзнавці Луганщини", "Літературно-історичний архів письменників Луганщини", "Пам'ятники Луганщини". Метою створення бази даних "Літературно-історичний архів письменників Луганщини" був облік документів особистого походження, які знаходяться у фонді відділу краєзнавчої інформації ЛОУНБ імені О. М. Горького, та забезпечення оперативного пошуку документів. База структурована таким чином: дані про фондоутворювача, тобто прізвище, ім'я, по батькові; відомості про основне заняття; коротка біографічна довідка та опис матеріалів архіву. База даних "Пам'ятники Луганщини" дає можливість оперативного пошуку фактографічних та ілюстративних матеріалів, присвячених пам'ятникам історії та культури м. Луганська та області. На жаль, бази даних "Пам'ятники Луганщини" та "Літературно-історичний архів письменників Луганщини" доступні тільки локально.

Щодо бази даних "Видатні краєзнавці Луганщини", то вона містить інформацію про життя та творчий шлях таких видатних дослідників краю, як В. Висоцький, В. Подов, Ю. Темник та А. Ямковий. Крім того, у ній представлено повнотекстові документи з історії Луганщини.

Електронна база даних "Видатні діячі Луганщини" присвячена відомим ученим, літераторам, політикам, економістам, діячам культури і мистецтв. Тут можна отримати такі відомості: напрям діяльності (наприклад, культура та мистецтво); біографія; відомості про нагородження ушлявлених земляків, бібліографію їхніх праць. Пошук організований за такими критеріями, як прізвище, ім'я, по батькові, напрям діяльності, місце проживання. Також можливий перегляд усієї бази та сортування за прізвищами.

З 1999 року ЛОУНБ імені О. М. Горького представляє в мережі Інтернет численну довідкову інформацію про область, її територію, населені пункти за допомогою веб-проекту "Інформаційний портрет Луганського регіону", який розвивається в рамках всеукраїнського проекту Міжнародного фонду "Відродження" "Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек України". Цей електронний ресурс також подає відомості про економіку та бізнес, соціальний розвиток, культуру та мистецтво, фольклор та етнографію Луганщини. У 2001 році проект був фіналістом конкурсу "Оригінальний дизайн — 2001" у номінації "Якісний контент — 2001".

З 2003 року проект отримав спонсорську підтримку Міжнародного фонду "Відродження" (МФВ).

Значну роль у розвитку сучасної науки і культури краю відіграють біобібліографічні посібники, що вміщують як бібліографічну інформацію про праці певної особи, так і документи й біографічні відомості про неї.

Біобібліографічні посібники становлять численну групу краєзнавчих посібників, представлених в електронному вигляді на веб-сайтах бібліотек Донбасу. Особливо це помітно на прикладі видавничої діяльності наукових бібліотек Донецького національного університету та Донецького національного технічного університету [7]. За останні десятиріччя видано в паперовому вигляді й розміщено як електронні аналоги друкованих видань, так і самостійні електронні біобібліографічні покажчики та біобібліографічні переліки, присвячені видатним ученим університетів. Заслугує уваги серія "Біобібліографія учених ДонНТУ". Крім того, відомості про праці вчених ДонНТУ містяться в базі даних "Праці співробітників ДонНТУ" та у випусках електронного "Библиографического указателя опубликованных работ профессорско-преподавательского состава Донецкого национального технического университета".

Віддалений доступ до бібліографічних відомостей про праці вчених м. Луганська організовано через класификатори електронних каталогів наукових бібліотек Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля та Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка [6, 1]. Бібліографічну інформацію про дисертації, захищені в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля, можна отримати через Каталог авторефератів дисертацій, захищених на базі СНУ імені Володимира Даля, а про вчених, колишніх і нинішніх співробітників Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка у розділі "Ресурси бібліотеки" веб-сайту бібліотеки, який вміщує електронний біобібліографічний довідник "Вчені Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка". Структура посібника традиційна для біобібліографічних довідників, тобто за алфавітом прізвищ.

Електронною формою існування краєзнавчої літературної бібліографічної інформації персонального характеру, представленої на веб-сайтах бібліотек Донбасу, насамперед веб-проект ЛОУНБ імені О. М. Горького, присвячений життю та творчості письменника й літературознавця Б. Грінченка "Літературна спадщина Бориса Грінченка", електронні біобібліографічні покажчики та електронні аналоги покажчиків на паперових носіях ДОНУБ імені Н. К. Крупської. Веб-проект "Літературна спадщина Бориса Грінченка", крім відомостей про життя, творчий шлях письменника та бібліографію його творів, уміщує електронну колекцію літературної спадщини Бориса Дмитровича. Окремий розділ присвячено фольклорним експедиціям грінченкознавців Луганщини.

Щодо електронних бібліографічних видань то, на нашу думку, оригінальним за змістом та оформленням є дайджест "Всеволод Гаршин на сторінках рідкісних видань", присвячений талановитому письменнику. Крім бібліографічних відомостей, видання містить відскановані тексти критичних статей з фонду рідкісних та цінних видань ЛОУНБ імені О. М. Горького. Матеріали датовані початком минулого століття.

Рекомендаційні бібліографічні посібники представлені "Календарями знаменних і пам'ятних дат...", тематичними виданнями та персональними покажчиками. "Календарі знаменних і пам'ятних дат..." розміщені на веб-сайтах бібліотек не тільки на поточний рік, а й за минулі роки. Крім пам'ятних дат, вони містять довідки про окремі знаменні події та списки літератури. Тематичні посібники різноманітні за тематикою, формою представлення матеріалів та видами документів, що ввійшли до них. Так, у розділі "Ресурси бібліотеки" веб-сайту бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка подано тематичні бі-

бліографічні списки краєзнавчого змісту. Діяльність професорсько-викладацького складу й студентства, історія створення, становлення та розвитку університету відбилися в списку літератури "Вчені ЛНУ про наш університет", до якого ввійшли книги, видані викладачами університету з 1998 по 2003 рік. Тематичний бібліографічний список "Про наш край" укладений з книг, статей, довідкових видань, присвячених дослідженню Луганщини, має більшу хронологічну глибину, тобто з 1977 по 2000 рік.

Особливу увагу заслуговують численні тематичні та персональні бібліографічні посібники, розміщені на веб-сайті ДОНУБ імені Н. К. Крупської. Вони представлені електронними аналогами друкованих видань бібліотеки.

На веб-сайтах книгозбірень Донбасу розміщено різноманітні краєзнавчі повнотекстові документи, створені саме для сайту та оцифровані копії вже існуючих паперових видань. Так, публікації місцевих авторів, а також видання бібліотеки включені до "Електронної бібліотеки Донеччини", створення якої розпочато з 2007 року ДОНУБ імені Н. К. Крупської. "Електронна бібліотека Донеччини" представляє собою впорядковану сукупність електронних книг, виданих на Донеччині або про Донеччину, і розміщена на веб-сайті бібліотеки. Список книг, які ввійшли до неї, подано в алфавітному порядку прізвищ авторів або назв. Самі ж видання різноманітні за змістом. По-перше, ДОНУБ імені Н. К. Крупської представила тексти власних видань: бібліографічні покажчики, листки-сигнали, проспекти, методичні поради. Публікації місцевих авторів різноманітні за типами літератури: навчальна (навчальні посібники, курси лекцій); наукова (монографії, матеріали науково-практичних конференцій); літературно-художня (літературні твори), довідкова.

До Електронної бібліотеки Донеччини включено й покажчик "Бібліографія журналу "Схід", 1995—2006 рр.". Аналітично-інформаційний журнал "Схід" — загальнодержавне наукове фахове багатогалузеве видання. Серед основних його рубрик — "Економіка", "Філософія", "Історія", "Культура" та ін. За час існування журналу з ним співпрацювало понад 1200 авторів, опубліковано більше 2300 статей. Серед авторів відомі політики, бизнесмени, економісти з різних країн світу. Покажчик "Бібліографія журналу "Схід" містить "Систематичний каталог статей", "Алфавітний каталог статей", а також "Іменний покажчик авторів". Включення до Електронної бібліотеки цього видання дало змогу широкому загалу науковців ознайомитися зі змістом журналу за перші дванадцять років його існування.

Повні тексти наукових публікацій вчених вищих навчальних закладів м. Луганська представлені таким чином. Бібліотека Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка в розділі "Пошук документів" власного веб-сайту подає автореферати дисертацій на здобуття наукових ступенів. Електронні версії "Вісника Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля" розміщені в розділі "Наукові видання" веб-сайту навчального закладу.

Отже, на веб-сайтах бібліотек Донбасу подана різноманітна за змістом, жанрами краєзнавча бібліографічна інформація яка, на нашу думку, може бути складовою краєзнавчої електронної бібліотеки. Об'єднання зусиль обласних універсальних наукових бібліотек та наукових бібліотек вищих навчальних закладів краю у створенні електронної бібліотеки було б реальним внеском, насамперед, у справу збереження рідкісних особливо цінних краєзнавчих видань та надання широкого доступу до інформаційних краєзнавчих ресурсів.

Під краєзнавчою електронною бібліотекою розуміємо бібліотеку машинопрочитуваних носіїв, що функціонує в електронному середовищі та має краєзнавчу спрямованість. Бібліотеці потрібно виконувати такі функції:

- кумулятивну — накопичення електронних бібліографічних ресурсів, повних текстів рідкісних особливо цінних краєзнавчих видань краєзнавчих

видань, що є у фондах бібліотек в обмеженій кількості;

- інформаційну — надання відомостей про ресурси бібліотеки;
- функцію надання доступу;
- пізнавально-гносеологічну — набуття знань про історію, сьогодення краю;
- утилітарну — сприяння вирішенню соціально-економічних, культурних завдань у краї;
- охоронну — охорона книжкових пам'яток з історії і культури краю.

На відміну від існуючих інтернет-ресурсів бібліотек Донбасу, краєзнавча електронна бібліотека повинна мати інтегративний характер, тобто об'єднувати електронні краєзнавчі ресурси як обласних універсальних наукових бібліотек краю, так і наукових бібліотек вищих навчальних закладів. Крім того, вона має поєднувати первинну та вторинну інформацію про край.

На наше переконання, основна мета створення краєзнавчої електронної бібліотеки Донбасу — надання в мережі Інтернет різноманітної, в тому числі унікальної інформації про край. Звичайно, робота зі створення такої бібліотеки розрахована не на один рік. Крім того, потрібно взяти до уваги те, що починаючи з другої половини позаминулого століття, Донбас розуміється як єдине ціле, тобто сьогоденні Донецька і Луганська області. Тому логічним було б об'єднання зусиль багатьох бібліотек краю.

На першому етапі роботи пропонується розробити "Концепцію краєзнавчої електронної бібліотеки Донбасу", в якій слід дати її визначення, намітити завдання, принципи функціонування, склад і структуру, а також порядок формування фонду та організації доступу до нього. Усі основні процеси з формування та організації доступу мають бути документовані. Це, насамперед, розроблення "Положення про формування та організацію доступу до краєзнавчої електронної бібліотеки Донбасу", де потрібно докладно розписати комплекс робіт зі створення електронних аналогів документів із фондів бібліотек, комплектування існуючими аналогами документів, що отримані з зовнішніх джерел, опрацювання, облік, каталогізація електронних документів та організація доступу до них. Крім того, у Положенні необхідно чітко визначити відповідальність бібліотек та їхніх структурних підрозділів за певні ланки роботи.

Пропонуємо критерії відбору документів до краєзнавчої електронної бібліотеки:

- бібліографічні покажчики про край;
- рідкісні особливо цінні документи, що потребують особливих умов зберігання;
- краєзнавчі документи, що користуються попитом, але недоступні через низьку ступінь збереженості;
- краєзнавчі видання, що є у фондах бібліотек в обмеженій кількості;
- краєзнавчі видання з підвищеним попитом.

Передбачається, що користувачами бібліотеки будуть насамперед віддалені — науковці, студенти, широке коло тих, хто цікавиться краєм. Пропонується розмежований доступ до бібліотеки, тобто частина документів буде відкрита тільки для читання, а частина — для копіювання.

Передбачається також, що краєзнавча електронна бібліотека Донбасу складатиметься з тематичних колекцій, таких, наприклад, як "Періодичні видання краю кінця XIX — початку XX століття". Детальніші хронологічні межі можуть бути встановлені в процесі створення колекції. Під тематичною колекцією розуміємо систематизовану сукупність різноманітних електронних ресурсів, що об'єднані за певною темою. Частина документів бібліотеки може бути створена шляхом оцифрування видань, насамперед рідкісних особливо цінних краєзнавчих документів з фондів бібліотек.

Ідея про Краєзнавчу електронну бібліотеку Донбасу може бути реалізована на основі вільно розповсюджувального програмного забезпечення: Eprints, Dspace або Greenstone.

Крім того, це програмне забезпечення існує для різних платформ та доступне у вигляді коду.

На сьогодні найпоширенішим у сфері управління цифровими об'єктами є програмне забезпечення Eprints [8, 12]. В Україні воно встановлене в Бібліотеці Інституту програмних систем Національної академії наук України, у Харківській національній академії міського господарства (цифровий репозиторій).

Dspace — це сучасна електронна система зберігання даних, яка фіксує, зберігає, індексує та перерозподіляє наукові дані для організацій [10], спрямована для вирішення таких завдань з електронної архівації, як організація зберігання в електронному вигляді матеріалів, електронний оперативний облік та інше. Широке розповсюдження ця система набула в наукових бібліотеках вищих навчальних закладів Росії.

Комплексною системою для побудови та розповсюдження колекцій електронних бібліотек є Greenstone [11]. Вона забезпечує спосіб організації та публікації інформації в Інтернеті. Розроблено це програмне забезпечення співробітниками університету Вайкато в Новій Зеландії за сприянням ЮНЕСКО. Система працює на платформах Windows та UNIX. Greenstone впроваджувалася науковими співробітниками Інституту програмних систем НАН України. У випуску російського наукового електронного журналу "Электронные библиотеки" (№ 6 за 2005 рік) міститься стаття науковців Інституту програмних систем НАН України "Создание цифровой библиотеки коллекций периодических изданий на основе Greenstone", де вони детально описують процес створення цифрової бібліотеки наукових періодичних видань на основі програмного забезпечення Greenstone, а також можливості цієї системи щодо створення колекцій цифрової бібліотеки [9].

З огляду на вищесказане, можна зробити такий висновок. Обласними універсальними науковими бібліотеками, науковими бібліотеками вищих навчальних закладів краю створені передумови для такого перспективного напрямку роботи, як організація краєзнавчої електронної бібліотеки Донбасу.

На веб-сайтах бібліотек Донбасу представлені численні, різноманітні електронні краєзнавчі бібліографічні ресурси: електронні аналоги друкованих видань, електронні бібліографічні покажчики, краєзнавчі фактографічні бази даних та інше. Пріоритетними напрямками діяльності бібліотек краю є створення краєзнавчих бібліографічних покажчиків, тематичних фактографічних баз даних з можливістю віддаленого доступу через їхні веб-сайти.

Існує низка проблемних питань при організації такої бібліотеки, наприклад, розроблення нормативно-правового забезпечення формування та функціонування електронної краєзнавчої бібліотеки, координація зусиль багатьох бібліотек краю, вибір програмного забезпечення. Але позитивний досвід бібліотек Росії, пропозиції Державної історичної бібліотеки України [4] щодо створення електронних сховищ регіональної пам'яті переконують, що всі ці питання можна вирішити, а краєзнавча електронна бібліотека Донбасу значно розширить доступ користувачів до рідкісних краєзнавчих документів, бібліографічних посібників, краєзнавчих видань з підвищеним попитом, забезпечить збереженість документальної інформації про край.

Список використаної літератури

1. *Бібліотека* Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс: веб-сайт / М-во освіти і науки України]. — Режим доступу : <http://lib.lnpu.edu.ua>. — Назва з екрану.
2. *Донецька обласна універсальна наукова бібліотека імені Н. К. Крупської* [Електронний ресурс : веб-сайт / М-во культури і туризму України]. — Режим доступу : <http://www.library.donetsk.ua/>. — Назва з екрану.
3. *Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького* [Електронний ресурс : веб-сайт / М-во культури і ту-

- ризму України]. — Режим доступу : <http://www.library.lg.ua/rus/index.php>. — Назва з екрану.
4. *Маер Т. Г.* Електронне хранилище регіональної пам'яті як інноваційна складова інформаційно-ресурсної бази Государственной исторической библиотеки Украины [Електронний ресурс] / Т. Г. Маер ; Гос. ист. б-ка України. — Режим доступу : <http://www.dibu.kiev.ua/html/statty/elhranreggram.htm>. — Загл. с екрана.
 5. *Наукова бібліотека Донецького національного університету* [Електронний ресурс : веб-сайт / М-во освіти і науки України]. — Режим доступу : <http://library.dongu.donetsk.ua/>. — Назва з екрану.
 6. *Наукова бібліотека Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля* [Електронний ресурс : веб-сайт / М-во освіти і науки України]. — Режим доступу : <http://www.library.snu.edu.ua/>. — Назва з екрану.
 7. *Науково-технічна бібліотека Донецького національного технічного університету* [Електронний ресурс : веб-сайт / М-во освіти і науки України]. — Режим доступу : <http://www.library.donntu.edu.ua/>. — Назва з екрану.
 8. *Новицкий А. В.* Создание научных архивов с помощью системы Eprints [Електронний ресурс] / А. В. Новицкий, В. А. Резниченко, Г. Ю. Проскудина // Электронные библиотеки. — 2006. — Т. 9, вып. 4. — Режим доступа : <http://www.elbib.ru>. — Загл. с экрана.
 9. *Резниченко В. А.* Создание цифровой библиотеки коллекций периодических изданий на основе Greenstone [Електронний ресурс] / В. А. Резниченко, Г. Ю. Проскудина, О. М. Овдей // Электронные библиотеки. — 2005. — Т. 8, вып. 6 — Режим доступа : <http://www.elbib.ru>. — Загл. с экрана.
 10. *Dspace* [Електронний ресурс : веб-сайт / MIT Libraries, Hewlett-Packard Labs]. — Режим доступу : <http://www.dspace.org>. — Назва з екрану.
 11. *Greenstone* [Електронний ресурс : веб-сайт] / UNESCO, University of Waikato. — Режим доступу : <http://www.greenstone.org/>. — Назва з екрану.
 12. *Eprints* [Електронний ресурс : веб-сайт]. — Режим доступу : <http://www.eprints.org/>. — Назва з екрану.